

Mühacirət ədəbiyyatı

Almas İldırımın mühacirət dövrü poeziyasında müstəmləkəçiliyin ifşası və milli istiqlalın tərənnümü

Hülya Cəbiyeva

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
E-mail: hulyajabiyeva1@gmail.com

Annotasiya. Müstəmləkəçi sovet rejiminin ifşası və milli istiqlalın tərənnümü mühacirət ədəbiyyatımızın bütün mərhələlərində aparıcı motiv olmuş, “Azərbaycan davası” adlandırılan mücadilə çeşidli vasitələrlə yanaşı, bədii sözün gücü ilə də davamlı olaraq yürüdülmüşdür. A.İldırım da şüurlu bir seçimin nəticəsi olaraq bu qutsal mücadiləyə qatılmış, “Azərbaycan davası”nın ədəbi cəbhəsinin öncüllərindən biri olmuş, mühacirət poeziyamızı bənzərsiz əsərlərlə zənginləşdirmişdir. Məqalədə mövzu ilə bağlı spesifik bədii nümunələr incələnmiş, o cümlədən “Moskva”, “Yetər artıq”, “Bir gün”, “Sevin, könül, sevin”, “Türkçü şair diyor ki:”, “O mənimdir əzəldən”, “O qərib vətən için” kimi şeirlər ilk dəfə təhlilə cəlb edilərək dəyərləndirilmişdir. Bolşevik rejimi, onun müstəmləkəçilik və soyqırımı siyasəti, sovet – Stalin diktaturasının insanlığa zidd mahiyyəti, kommunist təbliğatının riyakarlığı A.İldırımın həmin əsərlərinin başlıca ifşə hədəfi, milli istiqlal isə əsas tərənnüm obyektidir. Araşdırılan poetik nümunələr bir daha belə bir tarixi gerçəkliyi təsdiq edir ki, qanlı bolşevik diktaturası Azərbaycan türklərinə öz milli kimliklərini unutturdu, onların iradəsinə qıra və müstəqillik uğrunda mücadilə əzmini sarsıda bilməmişdir.

Açar sözlər: Almas İldırım, sovet rejimi, müstəmləkəçilik, milli istiqlal, mücadilə

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 29.10.2024; qəbul edilib – 07.11.2024

Exposing colonialism and glorifying national independence in the poetry of Almas Ildirim during the period of emigration

Hulya Jabiyeva

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS
E-mail: hulyajabiyeva1@gmail.com

Abstract. The exposure of the colonial Soviet regime and the glorification of national independence were the leading motives at all stages of our emigrant literature; the struggle, called the “struggle for Azerbaijan,” was continuously waged both by various means and by the power of artistic words. A. Ildirim, as a result of a conscious choice, also joined this righteous struggle, became one of the leaders of the literary front of the “struggle for Azerbaijan”, enriched our emigrant poetry with unique works.

The article examines specific artistic examples related to the topic, including the first analysis of such poems as "Moscow", "That does it", "Once", "Rejoice, heart, rejoice", "Turkic poet says that", "It is mine from all eternity", "For that poor homeland", and they were assessed. In the works of A.İldırım, the main targets of exposure are the Bolshevik regime, its policy of colonialism and genocide, the anti-human nature of the Soviet-Stalinist dictatorship, the hypocrisy of communist propaganda, and national independence is the main object of glorification.

The poetic examples studied once again confirm the historical reality that the bloody Bolshevik dictatorship could not force the Azerbaijani Turks to forget their national identity, break their will and determination in the struggle for independence.

Keywords: Almas İldırım, Soviet regime, colonialism, national independence, struggle

Article history: received – 29.10.2024; accepted – 07.11.2024

Giriş / Introduction

Sovet Rusiyanın tacavüzü nəticəsində 27 aprel 1920-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutu vətənimizdə antipəşər mahiyyətli idarəçilik sisteminin bərqərar olmasına və xalqımızın ağır müstəmləkə zülmünə məruz qalmasına səbəb olmuşdur. Təbii ki, bolşevik rejiminin qanlı əməllərinə, milli ədəbiyyatımız, özəlliklə mühacirətdə yaşayan qələm sahibləri də səssiz qalmamışdır. Belə ki, müstəmləkəçi sovet rejiminin ifşası və milli istiqlal uğrunda mübarizənin tərənnümü mühacirət ədəbiyyatımızın bütün mərhələlərində aparıcı motiv olmuş, "Azərbaycan davası" adlandırılan mücadilə bədii sözün gücü ilə də davamlı olaraq yürüdülmüşdür. Mühacir şair və ədiblərimizin yaradıcılığında bu iki motivin paralel olaraq işlənilməsinin, biri digərini təqib etməsinin isə məntiqi bir izahı vardır: çünki müstəmləkə rejiminin ifşası, eyni zamanda milli istiqlalın tərənnümünə rəvac vermiş, yaxud əksinə milli istiqlalın tərənnümü müstəmləkə rejiminin ifşasını, ona qarşı mübarizənin qutsallığını şərtləndirmişdir. Başqa bir deyimlə, ədəbiyyatda milli istiqlalın tərənnümü müstəmləkəçiliyin çöküşünü hədəfləmişdir.

Mühacirətşünas alim Nəqur Cabbarlı həmin motivlərin bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsinin daha dolğun məntiqi izahını vermişdir. Onun qənaətinə, "Bu mövzuda yazılmış ən dəyərli əsərlərdə müəlliflər sovet totalitarizminin mənfuruluğunu ifşa etməklə yanaşı, özlərinin demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət ideallarını, insan haqlarına, vətəndaş azadlıqlarına hörmətə söykənən açıq cəmiyyətə dair baxışlarını bədii sözün gücü ilə ifadə etmişlər. Bununla da totalitarizmin, diktaturanın, müstəmləkəçiliyin ifşası və inkarı yolu ilə demokratik dəyərlərin, insan hüquqlarının, milli istiqlalın üstünlüyü təsdiq və təsbit edilmişdir [2, s.75].

Əsas hissə / Main Part

Bolşevik rejiminin, onun müstəmləkəçilik və soyqırımı siyasətinin ifşası, işğalçı qüvvələrə sonsuz nifrət, sovet – Stalin diktaturasının insanlığa zidd mahiyyətinin, kommunist təbliğatının riyakılığının bütün çıpaqlığı ilə əks etdirilməsi A.İldırımın mühacirət dövrü poeziyasının da başlıca hədəfləridir.

Doğrudur, şairin mühacirətəqədərki bədii yaradıcılığında da müstəmləkəçilik əleyhinə yazılmış şeirlər ("Hindistanda fırtına", "Hindli qızı", "Müstəmləkə olmuş Şərqi", "Qərbə", "Yarın") bu və ya digər dərəcədə özünü göstərirdi. Fərqli bundadır ki, əgər mühacirətə qədər qələmə alınmış şeirlərdə A.İldırım daha çox Qərbin müstəmləkə siyasətinin ifşasını hədəfləyirdisə, artıq mühacirət dövrü poeziyasında birbaşa ifşa hədəfi rus müstəmləkəçiliyi, Moskvanın, Kremlin törətdiyi müdhiş cinayətlər idi. Biz ilk olaraq, şairin vətəndaş yazdığı, Qərb müstəmləkəçiliyini deyil də, bilavasitə

Sovet Azərbaycanındakı bolşevik rejimini ifşa edən "Nəçin?.." şeirinə qısaca toxunmaq istəyirik. Belə ki, bu şeirdə şair o dövrdə vətənimizin əsarət altındakı durumunu, özünün rejimin təqiblərinə məruz qalmasını poetik mükəmməlliklə ifadə etmişdir. A.İldırım "məlun bir zamanda", "məhkum bir eldə", yəni Azərbaycanda şair doğulmasını özünün tələsizliyi kimi dəyərləndirir. Bunu açıq şəkildə söyləməyə də, yurdunu işğal edən də, onu burada canı kimi izləyən də, doğma vətəndə belə özünü qərib hiss etməsinə bəis olan da, şübhəsiz ki, bolşevik rejimdir. Təbii ki, bütün bunlara səssiz qala bilməyən şairin ağrı-acıları, tələsizliyindən şikayəti aşağıdakı misralara hopmuşdur:

*Mən artıq na yazım yurduma dair,
Düşməni zəhər saçır, dostlar gizlədir;
Bilməm ki, yurdunu sevən bir şair,
Nə üçün bir canı kimi izləyir? [18, s.41]*

*Mən nə üçün qəribəm bu doğma eldə,
Məhbəsmi dörd yanıma, mən ki boğuldum.
Məlun bir zamanda, məhkum bir eldə,
Allahım, mən nəçin şair doğuldum?... [18, s.41]*

Akademik Bəkir Nəbiyev yazır: "Dünyanın altıda bir hissəsində azadlıq haqqında göz qamaşdıran və qulaq batıran şüarlar altında yalnız tək-tək vətəndaşların, fərdlərin deyil, demək olar ki, bütün xalqın köləliyə məhkum edildiyi sovet imperiyası ilə onun birbaşa sələfi olub qaniçən, leş səkən cütbaşı qartala sığınmış çarizm arasındakı vərəsəlik əlaqələrini A.İldırım aydınca görür və təsirli ifadələrlə ifşa edirdi" [4, s.88-89]. Belə ki, şairin "Qızıl cənnətə şərqilər" şeiri bolşevik diktaturasının insan hüriyyətinə qanlı əlləri ilə necə boğduğunu göstərən, rejimin iç üzünü ortaya qoyan mükəmməl poetik nümunələrdəndir. Bolşevizm barbarlığının özündən əvvəlki çar Rusiyanın imperialist siyasətindən fərqsiz olduğunu, tək dəyişən milliyyət qırma vasitəsi kimi qızıl bir oraq seçilməsini dilə gətirən A.İldırım "qızıl cənnət" deyə adlandırdığı Sovet dövlətinin təməlinə milyonlarla günahsız insanın canı, qanı olduğunu vurğulamaqdadır:

*Hürr insanlıq haqqıdır: "Qalxın zülm, qorxu, kin",
Verdi milyonla qurban, ... ya gənə bu qorxu nə?...
Millətləri qızıl bir oraqla biçməyə için,
Xortlayan barbarlığın əksindən fərqi nə?... [8, s.58]*

Lakin insan hüquq və azadlıqlarının qənimti, türk millətini manqurtlaşdırmağı qarşısına məqsəd qoyan qızıl sovet imperiyası öz vəhşi, qəddarlıq nümunəsi əməllərini pərdələməyə tamamilə müvəffəq olmamışdır. Bu qanlı imperiyaya səslənən A.İldırım da onu artıq kirli maskasını çıxarmağa, hürr insanlığa olan nifrətini, kinini dünyaya göstərməyə səsləyir. Yalan-yaldızlı şüarlarla "hüriyyət" deyə bağırən rejimin mahiyyətində isə bu kəlimənin "h"-si belə yoxdur:

*Aç, göstər, görsün aləm, nəymiş içindəkini,
Bir an için qapını aç, varsa casarətin.
Duysun hürr insanlığa qarşı işlənen kini,
Canlansın şah əsəri qıpqızıl əsarətin... [8, s.58]*

Bu şeir ilk dəfə "Doğu" dərgisində (1949, sayı 72-74) qeyd etdiyimiz adla dərc olunmuşdur. Daha sonra "Demokrat Malatya" qəzetində və digər nəşrlərdə də işıq üzü görən sözügedən bədii nümunə "Qızıl kölələr dünyasına" ünvanı ilə təqdim edilmişdir. İlk iki mənbədə şeir 6 bənd olmaqla, şairin vəfatından sonrakı nəşrlərdə isə 2 bənd ixtisar edilməklə dərc olunmuşdur.

A.İldırımın Rusiya imperiyasının qanlı mərkəzi Kremli hədəflədiyi, işfə pafosunun hər bənddə daha da güvvətlənib yeni bir şəkil aldığı, əksər araşdırmalarda "Bir gün gələcək" adı ilə verilən, ilk dəfə isə "Qızıl cənnət" sərlövhəsi ilə bir hissəsi "Kommunizmə qarşı mücadilə" qəzetində nəşr edilən şeirinin daha sonra digər bir hissəsi "Demokrat Malatya" qəzetində "Kremlini yaxmalı", bir qədər sonra isə "Kremlini yakacağım" başlığı ilə təqdim edilmişdir. Araşdırmamız zamanı sonuncu adla dərc olunan şeirin özündən əvvəlki 2 şeiri də əhatə edən ən geniş variant olduğunu gördük. Sözgedən bədi nümunə həcmə çox geniş olduğundan bu nəşrlər onun yalnız bir hissəsini yayımlamışlar. Biz də şeirin ən irihəcmli variantı ("Kremlini yaxacağım") üzərində durmağı məqsəduyğun sayırıq. Onu da qeyd edək ki, "Demokrat Malatya" qəzeti (1951, sayı 195) şeirin sonunda bu poetik örnəyi öz səhifəsində nəşr etməsi ilə bağlı belə bir qeyd qoyur: "Bu şeir Almas İldırımın müqəddəs kinini açıqlayan böyük şeirdən bir qismi olub 20 Ekim Cümartəsi günü Türk Milliyyətçilər Dərnəyi açılış mərasimində oxunmuş və orada balunanların davamlı ısrarı üzərinə idarəməz nəşrinə lüzum görülmüşdür" [9, s.1].

Ağlaşıqmaz vəhşiliklər törətməkdə çarizmədən heç də geri qalmayan bolşevik rejiminin hətta ilkindən daha artıq necə edərək öz "xələfliyini" layiqincə yerinə yetirdiyini, insan azadlıqlarını, hüriyyət səsinə necə boğduğunu, məhkəməsiz verilən ölüm fərmanlarının dəhşətlərini şair belə təsvir etməkdədir:

*Orda qorxunc gecələr, qanlı sabahlar orda,
Cəsədlərlə dənizə gömülən ahlər orda,
Orda ansız verilən məhkəməsiz fərmanlar,
Orda qurşun başların ağrısını dərmanlar* [9, s.2].

A.İldırımın "ölüm dünyası" deyə təfsilatı ilə təsvir etdiyi Sibiri, onun dəhşətlərini heç bir vəchlə tarix yaddaşından silmək mümkün deyildir. Oxucuda elə təsəvvür formalaşır ki, şairin özü sanki bu qəndondurucu mühitə – Sibirə sürülmüş, buzlu cəhənnəmin dəhşətlərinin şahidi olmuşdur:

*Sibirya... orda məzar hər sürülən yığına,
Tanrı belə peşmandır onu yaratdığına.
Sibirya, o yüzləri donla kavuran bucaq,
Ataşlı kömülləri buzla yakan bir qucaq.
Rüzgarı ölüm qoxar, günəşi dondurucu,
Uzandıqca uzamır, nə sonu var, nə ucu* [9, s.2].

*Buzlu cəhənnəm, o dün bir çarlığın təməli,
Buzlu cəhənnəm bugün bir varlığın təməli,
Bir varlıq ki, içdiyi qan, yediyi canlı ət,
Kəməllərin üstündə yüksəlir qızıl cənnət...* [9, s.2]

A.İldırımın sözgedən şeiri Gültəkinin (Əmin Abid) ruslar tərəfindən Sibirə sürgün edilən istiqlal mücahidlərimizə ithaf olunmuş "Buzlu cəhənnəm" [1, s.185-186] şeirini xatırlatmaqdadır. Belə ki, hər iki nümunədə bolşevik işğalının ağır nəticələrinə, Sibir çöllərinin acımasızlığına baxmayaraq, Azərbaycan türklərinin istiqlala olan inamı, mücadilə ruhunun sarsılmazlığı əksini tapmaqdadır. Gültəkinin şeirindəki "Sibirya, ey soyuq və qorxunc dəniz", "Ey soyuqla yaxan buzlu cəhənnəm", yaxud "Təbiətin o bir zalım Çekası" [1, s.185-186] kimi uğurlu misralar da, zənnimizcə, A.İldırma təsirsiz ötürməmişdir. Ümumiyyətlə, N.Cabbarlının da vurğuladığı kimi: "İlk dəfə Gültəkinin eyni adlı şeirində işlədilmiş "buzlu cəhənnəm" ifadəsi sonralar mühacirət poeziyası və publisistikasında geniş yayılmış, keçmiş SSRİ-dəki həbs (ölüm) düşərgələrini rəmsləşdirən metaforaya çevrilmişdir" [3, s.19].

İnsan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının tapdanmasına səssiz qala bilməyən bir sıra mühacir şair və ədəblərimizin (Ə.Əgəyov, A.Dağlı, T.Atəşli və başqaları) yaradıcılığında olduğu kimi, A.İldırma da rejimə qarşı nifrət hissi aydın görünməkdədir. Şair aşağıdakı misralarla işfə oxunu tam hədəfə saplamağa müvəffəq olmuşdur:

*Tüfə devrana, tüfə... dönüyorsən tərsinə,
Hürr insanlıq dayanmaz bu xınxarlıq darsına,
Kommunizm bu isə lənət onun adına,
Dəyişirəm bən onu orospu bir qadına...* [9, s.2].

Azərbaycan davasının ölməz lideri Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin şüurlara həkk olunan "İnsanlara hüriyyət, millətlərə istiqlal" kəlamını özünə bayraq edən A.İldırım təkcə yurdu Azərbaycanı deyil, bütövlükdə dünyanı necə görmək istədiyini sanki 4 misralıq bir bənddə konseptual şəkildə ifadə etmişdir:

*Hürr bir dünya, hürr bir din, hürr bir tanrı, hürr bir yol,
Hürr bir həyat, hürr vicdan, hürr bir qəfə, hürr bir qol,
Hürr bir şeir, hürr bir eşq, hürr bir məskən, hürr əmək:
İnsan oğlunun əsil hürr cənnəti bu demək...* [9, s.2]

Bu konsepsiyayı həyata keçirmək üçünə qarşıda tək bir mübarizə yolu var; Milli istiqlal, azadlıq uğrunda ayaqlanaraq hürr insanlıq, hürr dünya naminə Moskvani, Kremli yaxıb-yıxmaq:

*İştə böylə bir aləm, böylə bir dünya deyər,
Hər çorəq bir bucağa bir su gibi axmalı,
Küllərini ruzigara vermək üçün hədiyyə,
Hürr insanlıq uğrunda "Moskva"-ni yaxmalı...* [9, s.2]

Şairin "Moskva" isimli şeiri yuxarıdakı nümunədən sadəcə həcmnin bir qədər kiçik olması ilə fərqlənir, hədəf isə birdir – qanıqən Moskva! Bütün Yer kürəsi onun saçıdığı dəhşətlərin, repressiya burulğanının qurbanıdır. Tanrı belə insanlıqdan bu qədrini gözləməzdi və şairə görə, "Tanrı belə peşmandır onu yaratdığına..." Dünyanı diktatorluq rejiminin əməllərinə səssiz qalmaqda çağırən A.İldırım bir təzad üzərində durur. Şairə görə, cahanın qəlbi bir tərəfdən hüriyyət eşqi ilə yansa da, digər tərəfdən bu vəhşətə sinə gərmir. Bu hərəkətsizlik onu üzür, necə deyirlər, iş-ışdən keçdikdən sonra:

*Hürr yurdlar çeynənib də çökdükdən sonra dünya,
Savur boş ümmanlara, nə çıxar Atomundan....* [10, s.14]

– deyir. Əsir millətlərin xilaskarı olaraq gördüyü bu öldürücü silah Moskvani yer ilə yeksan etməyə qadirdir, əsir ellərin tək ümidi onadır:

*Ah... ey xilaskar Atom!.. qızıl dərdə tək dəvə,
Səndən ümid bəkləyir milyonla əsir yuva;
Hürr ailə, hürr həyat, hürr insanlıq uğrunda,
Yox olsun ataşınla vəhşi, dinsiz Moskva!...* [10, s.14]

Şair atom silahının necə dağıdıcı bir gücə malik olduğunun, təkcə zərbə endirdiyi yerə deyil, digər region ölkələrinə də təsirsiz ötürməyəcəyinin fərqi vardır. Lakin A.İldırımın Moskvaya olan nifrəti bu seçimin dəhşətli nəticələrini gözdən keçirməsinə, ona bəraət qazandırmasına səbəb olur.

"Mənim protestom" şeirində isə müəllif özünü Cenevrədə yerləşən Cəmiyyəti-Əqvama, yəni Millətlər Cəmiyyətinə tutur. Moskvaya qarşı etiraz səsinə ucalandan şair rus müstəmləkə rejiminin millətlərin haqqını tapdığını, söz azadlığını əllərindən aldığını bildirir, məhz buna görə də, qızıl Kremlin Cenevrədə əsir millətləri təmsilən kürsüdə çıxış etməsinə, onların adından söz

söyləməsinə, vətəni Azərbaycanın da zorla tərkibinə qatıldığı SSRİ-yə Rusiya deyilməsinə də qətiyyətlə qarşı çıxırdı:

*Onun "Rus" dediği yer torpağımdır, daşımdır,
Onun başındakı tac mənim dövlət qışındır,
"Jenev" də sunduğu mey, o mənim göz yaşındır,
Eh, bilsəydin başımda nə bələm, nə yasım var... [6, s.23]*

Tarixə nəzər salan şair illər boyu qarlıq rejiminə sinə gərənən də, ilk dəfə rus zəncirini çəynəyib qıraraq hərriyət əldə edənin də, "Azad bir Qafqazım var" deyərək dünyaya müjdə yayanın da Azərbaycan olduğunu qürurla söyləyir:

*Baki... O mənim Kəbəm, o mehrabım, o yurdum,
Yolunda qarlı "Çar" a yillarca qarşı durdum,
İlk o Rus zəncirini mən çəynədim, mən qırdım,
Dünyaya müjdə yazdım: Azad bir Qafqazım var... [6, s.23]*

Lakin dövrən tərsinə dönmüş, yurd-yuva özünü "dost" deyə təqdim edən xainin sunduğu zəhərli meyvə aldanıb atəş içində düşmüşdür...:

*Bir gün bir "dost" göründü, bizə bir bədə sundu,
Sundu da başımıza "tülkü" getdi, "qurd" qondu,
Yandı əməlin, eşqim, vətənim, o da yandı,
Ortada qan, püxtə, leş, atəş, kül, duman qaldı [6, s.23].*

Boydurduq altında həyat sürmək insan təbiətinə zidd bir xüsusiyyətdir. Şərqi qoynunda yaşayan çeşidli millətlərin müstəmləkə çəpərindən bir qarış belə hərriyətə doğru addım ata bilməməsinin günahkarı olan kommunizmin yer üzündən silinmə zamanı gəlib çatmışdır. Bu nümunədə də bir daha M.Ə.Rəsulzadənin məlum kəlamını səsləndirən A.İldırım əsir millətlərin hərriyətinin müdafiəçisi kimi çıxış edir:

*Birəkin, parçalanmış zülmün haqsız yapısı,
Silinsin yer üzündən kommunizmin kabusu.
Millətlərə açılınsın öz yurduğunun qapısı,
İnsanlara hərriyət, bu dilək, şən mənimdir... [6, s.23]*

Şair "Yətər artıq" şeirində çirkin özünü qızıl tülklərlə örtməyə çalışan rəzil düşməne qarşı nifrət qusur, istilaya, alınan canlara, axan qanlara "yətər artıq" – deyə bağırır. Füsunlu sözləri ilə dünyanı ovsunlayan, əməllərini ört-basdır etməyə çalışan riyakar rejim təmsilçiləri doğma ellərdən, A.İldırımın yaşıl yurdundan artıq çəkilməlidirlər:

*Yətər artıq, yüzündən at o qızıl tülklər,
Kim dinlər o riyakar, zəhər sunan dilləri?
Çəkil get, rahat bırak bizim doğma elləri,
Bənim qaldığım yaşıl yurdda qaldığın yətər... [17, s. 4]*

Gördüyü kimi, A.İldırımın sovet totalitarizminin antidemokratik mahiyyətinin ifşasına yönəlmiş şeirlərində bu qarlı terrora nifrətə yanaşı, bu və ya digər dərəcədə milli istiqlal uğrunda mübarizəyə çağırış, istiqbalda hərriyətə inam da əksini tapmışdır. Bununla yanaşı, şairin poetik irsində milli istiqlal motivlərinin daha qabarıq əks olunduğu örnəklər də diqqəti cəlb edir: "Müqəddəs itxıl", "Sılaya varacağım", "Bir gün", "Sevin, Könül, sevin", "Türkçü şair deyir ki:", "O mənimdir əzəldən", "O qərbi vətən için", "Qalx, sevgilim", "Doğuya salam" şeirləri dediklərimizin təsdiqi sayıla bilər.

"Müqəddəs itxıl" şeirində qutsal bir əməlin – "Azərbaycan davası"nın qalibiyyətlə sonlandırılmasının, milli istiqlala yenidən qovuşa bilmənin ümidi çox güclüdür. Əsir türklüyün çəkdiyi çilələrin, dərdlərin sonbulma zamanı gəlmişdir. Altayın, Uralın əsarət zəncirlərini qıra bilməsi üçün müqəddəs bir itxılə ehtiyac vardır:

*Doğan günəşlə qopsun bir axın vəlvaləsi,
Görünsün qan köpüklü qısaqların yeləsi,
Bitsin əsir Türklüyün, bitsin artıq çiləsi...
Nə zəncirli bir Altay, nə qan qusan bir Ural,
İtxıl istiyorum, müqəddəs bir itxıl... [11, s.2]*

Təkcə öz məmləkətinə deyil, bütün insanlığı cəhəndə sülhə, hərriyətə səsləyən şair üçün qalibiyyətə gedən tək yol savaşda, qarlı Kremlin külünü göyə sovurmaqdadır. Bu cəhəddə qələbəyə isə mübariz şairin inamı sarsılmaz görünür:

*Savrulsun ümmanlara gövdə, bəcaq, bilək, baş,
Yərə keçsin "Kremlin", qalması daş üstə daş,
Hür insanlıq eşqinə başlasın qutlu savaş,
Vakit gəlmiş, ey zaman! Bir ölüm şərqisi çal!...
İtxıl istiyorum, müqəddəs bir itxıl!... [11, s.2]*

"Sılaya varacağım" şeiri A.İldırımın qəlbindəki mübarizə od-alovunun heç zaman sönmədiyini, əksinə aldığı yaraların ondakı mücadilə əzmini daha da qüvvətləndirdiyini ifadə etməkdədir. Özünü Şirin uğrunda dağlar dələnlə Fərhadə bənzədən şair yolundakı əngəlləri – əsarət zəncirlərini parça-parça edəcəyinə, doğma yurdu Azərbaycana bir an öncə qovuşacağına bir növ söz verir:

*Yətər artıq, çox oldu qürbət əldə qaldığım,
Ayrılıq sitəmlə qıvrılıb bunaldığım,
Çık, görün gözlərimə, ey qadasını aldığım,
Fərhad gibi yolunda dağları yaracağım... [15, s.4]*

Aşağıdakı misrada mənfur düşməne mənavi zərbə vurmağı, ona gözdağı verməyi də ehməl etməyən A.İldırımın təkisi aydın görünməkdədir. Tarix boyu düşməne qarşı çətin vəziyyətlərdən üzülag çıxmış bizlər gün gələr bu sınaqdan da çıxarıq. Həmin günün çox da uzaqda olmadığı hissini isə şair bu misraları ilə dilə gətirmişdir:

*Yağı öldü sanmasın aldığım bu yaradan,
Kaç kərrə böylə çıxdım fırtınadan, boradan,
Gün gəlir qaldıraraq şu dağları aradan,
Çevrəndəki zənciri yenə bən qıracağım... [15, s.4]*

"Bir gün..." adlı digər bir nümunədə də şair məğrurluğundan bir an olsun vaz keçməyərək özünü düşməne tutub ona hədə gəlir, torpağına toxunacağı təqdirdə coşqun bir çay kimi üzərinə axacağını bildirir. Bu baxımdan, A.İldırımdakı heybətli duruş, müqavimət gücü oxucuları bir daha heyran edir. Başına dövlət quşu qonduğunu deməklə isə şair artıq gözələnən günün gəldiyini, tələyin türk millətinin xeyrinə döndüyünü ifadə etməyə çalışır:

*Dokunma gəl, başıma qonan dövlət quşuna,
Bırak bəni götürsün bir əməl savaşına,
Bir gün çıxıb Altayın o məğrur, dik başına,
O qəhrəman ellərə şənlik bakacağım bən [5, s.4].*

ifşası və milli istiqlal ideyalarının tərənnümü şairin mühacirət dövrü poetik irsində önəmli yer tutur və onun yaşam qayəsini aydın ifadə edir.

Məqalədə incələdiyimiz poetik örnəklər bir daha belə bir tarixi gerçəkliyi təsdiq edir ki, qanlı bolşevik diktaturası Azərbaycan türklərinə öz milli kimliklərini unudara, onların iradəsini qıra və müstəqillik uğrunda mücadilə əzmini sarsıda bilməmişdir. A.İldırım sovet imperiyasının müstəmləkə siyasəti səbəbi ilə vətəndən didərgin düşən gündən azadlıq diləyi ilə qovrulmuş, hüriyyətə susayan bir xalqın nümayəndəsi kimi savaşa atılmış, fitri istedadının gücü ilə yaratdığı bənzərsiz əsərlərlə xalqımızın istiqlal mücadiləsini dəstəkləmiş, bununla da qutsal "Azərbaycan davası"na qələmi ilə öz layiqli töhfəsini vermiş, mühacirət poeziyamızı zənginləşdirmişdir.

Ədəbiyyat / References

1. Azərbaycanlı Gültekin. Buzlu cəhennəm // Yeni Kafkasya (transfoneliterasiyalı nəşr). – Bakı: TEAS Press, c.2, 2018. – 406 s.
2. Cəbbarlı, N. Azərbaycan mühacirət nəsi. – Bakı: Elm və təhsil, 2011. – 140 s.
3. Cəbbarlı, N. Azərbaycan mühacirət poeziyası. – Bakı: Elm və təhsil, 2014. – 120 s.
4. Nəbiyev, B. Didərgin şair (Almas İldırımın yaradıcılıq yolu). (İkinci nəşr). – Bakı: XXI YNE, 2005. – 120 s.
5. Yıldırım, E. Bir gün... // Van – Yıl 1, 1941, 29 2. təşrin, – sayı 62. – s.4.
6. Yıldırım, E. Boğulmayan bir ses. – İstanbul: Tecelli basımevi, 1936. – 50 s.
7. Yıldırım, E. Doğu'ya selam // Van – Yıl 2, 1943, 27 şubat, sayı 122. – s.4.
8. Yıldırım, E. Kızıl cennətə şarkılar... // – İstanbul: Doğu, 10 Haziran 1949, sayı 72-75. – s.58.
9. Yıldırım, E. Kremlini yakacağım // Demokrat Malatya, 1951, 24 Ekim. – s.1-2.
10. Yıldırım, E. Moskva // – İstanbul: Orkun, – Yıl 1, 12 Ocak 1951, sayı 15. – s.14.
11. Yıldırım, E. Mukaddes ihtilâl // – İstanbul: Orkun, yıl 1, 9 Mart 1951, sayı 23. – s.2.
12. Yıldırım, E. O benimdir ezelden // Van – Yıl 2, 1942, 12 Eylül, – sayı 102. – s.4.
13. Yıldırım, E. O garip vatan için // Van – Yıl 1, 1941, 22 2. təşrin, – sayı 61. – s.4.
14. Yıldırım, E. Sevin, Gönül, sevin // Van – Yıl 2, 1942, 10. B. təşrin, – sayı 105. – s.4.
15. Yıldırım, E. Silaya varacağım // Van – Yıl 1, 1942, 11 Nisan, – sayı 80. – s.4.
16. Yıldırım, E. Türkcü şair diyor ki: // Van – Yıl 2, 1943, 6 Şubat, – sayı 123. – s.4.
17. Yıldırım, E. Yeter artık // Van – Yıl 2, 1942, 21 Kasım, – sayı 109. – s.4.
18. Yıldırım, E. Yigitlere sesleniş. – Ankara: Azərbaycan Kültür Dəneği Yayınları, 1990. – 120 s.

Разоблачение колониализма и прославление национальной независимости в поэзии Алмаса Илдырыма периода эмиграции

Хулья Джабиева

Институт Литературы имени Низами Гянджеви НАНА

E-mail: hulyajabiyeva@gmail.com

Резюме. Разоблачение колониального советского режима и прославление национальной независимости были ведущим мотивом на всех этапах нашей эмигрантской литературы. Национальное движение, именуемое «борьба за Азербайджан», непрерывно велась как различными средствами, так и силой художественного слова. А.Илдырым сознательно

примкнул к этой священной борьбе и стал одним из передовых лиц литературного фронта вышеупомянутого движения, обогатив нашу эмигрантскую поэзию уникальными произведениями.

В статье исследуются специфические художественные образцы по данной теме, в том числе впервые подвергаются анализу и получают оценку такие стихотворения, как «Москва», «Довольно уже», «Однажды», «Радуйся, душа, радуйся», «Поэт-тюрок говорит, что:», «Это мое издавна», «Той чужбине». В этих произведениях А.Илдырыма главными объектами разоблачения являются большевистский режим, его политика колониализма и геноцида, античеловеческая сущность советско-сталинской диктатуры, лицемерие коммунистической пропаганды, а национальная независимость – основным объектом прославления. Исследованные поэтические примеры еще раз подтверждают историческую реальность относительно того, что кровавая большевистская диктатура не смогла заставить азербайджанских тюрок забыть свою национальную идентичность, сломить их волю и поколебать их решимость в борьбе за независимость.

Ключевые слова: Алмас Илдырым, советский режим, колониализм, национальная независимость, борьба